

sebno je pisac istaknuo velike Hrvate kao što su: fra Bonifacije Stjepović Drakolice, fra Jakov Pletikosa, fra Jeronim Golubović i mnogi drugi koji su zaslužni za prinos Hrvata spomenicima u Svetoj Zemlji. Posebni je pregled *Hrvati koji su pisali o Svetoj Zemlji*. Pisac je nabrojio 21-og autora koji su objavili svoja pisana djela o Svetoj Zemlji. Važan je i prilog *Važnije i manje poznato nazivlje* (str. 353-362). To je mali leksikon imena iz povijesti, Biblije, arheologije i umjetnosti, koji pomažu razumjeti povijest i pisanje o Svetoj Zemlji. Dodan je i poseban prilog *Neki navodi Svetoga Pisma uz pojedina mjesta* (str. 363-376) što omogućuje lakše pronalaženje biblijskih navoda kada se dođe u neko mjesto. Zadnji prilog je *Kazalo važnih zemljopisnih naziva* (str. 377-381) s dodanom fotografskom panoramom Genezaretskog jezera i okolice kao i na korici priložene male zemljopisne karte Palestine.

Knjiga je u cjelini svojevrsni leksikon povijesti, kulture, umjetnosti, biblijskih događaja, zemljopisa i arheoloških otkrića u Palestini. U cjelini veliki je prilog za razumijevanje Biblije i njezine poruke spasenja usredotočene u osobi Isusa Krista. Knjiga zorno hodeći od mjesta do mjesta vodi centralnom događaju povijesti i objave 'Isusu Kristu koji je isti jučer, danas i uvijek' (Heb 13,8). Knjiga stoga i nije obični turistički vodič. Cilj je pisca potpomoći razumijevanje biblijskih događaja u svjetlu svih podataka koje on obilno daje dok piše o svakom mjestu. Ima možda i suvišnih propovjedničkih poticaja jer dati podaci o mjes-

tu i biblijski navodi vezani za pojedina mjesta sami su za sebe najbolja propovijed i svjedočanstvo istine o Bogu koji je prišao čovjeku upravo na tim svetim mjestima. Valja priznati da je pisac dao objektivnu sliku o svetim mjestima i uvelike pridonio razumijevanju povijesne biblijske radosne vijesti o Božjem spasenju čovjeka.

Božo Odobašić

Ekološki iskorak za opstanak

Bože VULETA - Ante VUČKOVIĆ (uredili), *Odgovornost za život. Zbornik radova sa znanstvenog simpozija održanog u Baškoj Vodi, 1. - 3. listopada 1999.*, Franjevački institut za kulturu mira, Split 2000., 670 str.

Mnoge pojave novijega vremena od kojih ovisi opstanak čovjeka na zemlji danas je moguće, čini se, staviti još jedino u okvir govora o kulturi. Sve više dobivamo dokaza kako se ljudsko samouništenje zbog tzv. "napretka" ne da zaustaviti zakonima, a još manje samim pozivanjem na odgovornost. I zakon i ljudska odgovornost su prije svega pitanja kulture. Ako se uzme da je kultura "sve ono čime čovjek izgrađuje i razvija mnogostruke svoje duševne i tjelesne darove" (GS, 53), onda je razgradnja tih darova proizvod protukulture. U tipično područje protukulture valja pridodati i zakržljalu

ljudsku svijest o zaštiti i unaprjeđenju prirodne baštine u kojoj čovjek živi i svoju kulturu razvija. Riječ je o ekologiji, o čuvanju okoliša ili životne sredine.

Mnogi danas upozoravaju da je već krajnje vrijeme za zaustavljanje uništavanja prirodne kuće u kojoj smo svi stanari, a za koju svoj stanarski doprinos daju samo rijetki. Da u Splitu nema *Instituta za kulturu mira*, bili bismo osiromašeni za onaj dio kulture koji se brine za ljepotu zemlje i atmosfere kao zajedničkog doma čovječanstva. Institut ne nosi slučajno i dodatak "franjevački". Franjo iz Asiza je još oko šest stoljeća prije pojave industrijalizacije na svoj zanesenjački način upozoravao na ljepotu svega stvorenoga. Iz takvog opredjeljenja izrastao je posljednjih godina i ovaj Institut, a iz njega ekološki zbornik o kojemu je ovdje riječ.

Nije ovdje mjesto razrađivati pitanje, ali se ono može bar postaviti na razmišljanje: Je li uopće moguće govoriti o odgovornosti čovjeka - i onoj ekološkoj - bez teološke etike u kojoj je Bog zadnja mjera svih stvari? U tom smislu, Dostojevski nije bez razloga napisao da je sve dopušteno ako Boga nema. Čisti etički humanizam nije sam po sebi dovoljan za izgradnju ekološke odgovornosti, ali se on može pridružiti teološkoj etici u njihovim zajedničkim ciljevima ekološkog opstanka. Istina, ove obadvije vrste etika i dalje ostaju idealan ljudski san ili utopija, koje se ipak ne možemo odreći. Iz takve svijesti nastalo je jedincato i vrijedno djelo o ekologiji, *Odgovornost za život*, u izdanju

Franjevačkog instituta za kulturu mira, objavljeno u Splitu 2000. god. To je ustvari Zbornik radova brojnih autora sa znanstvenog simpozija održanog u Baškoj Vodi od 1. do 3. listopada 1999.

Knjigu *Odgovornost za život* uredili su Bože Vuleta i Ante Vučković. Tko otvori ovu knjigu od gotovo 700 stranica, naći će u njoj zavidan broj suradnika i autora. U pripravi simpozija, pa prema tome i zbornika, sudjelovalo je pet crkvenih, državnih ili nevladinih ustanova; organizacijski odbor broji devet imena iz raznih struka; a u znanstveni odbor koji je strukturirao sadržaj bilo je uključeno čak četrnaest znalaca različitih područja, uglavnom profesora. Iz ovakva pristupa ekološkom pitanju nastao je zbornik koji u cjelinu objedinjuje 35 predavanja iz teoloških, prirodnoznanstvenih i drugih društvenih disciplina. Stoga je sasvim razumljivo da je intelektualna zapitanost nad ljudskom sudbinom u ovom djelu sretno prerasla u svijest o potrebi dijaloške odgovornosti između kulture i vjere. Vjerojatno i nije pretjerano reći, kako je ovo svojevrsna novost i iskorak prema povećanju ekološke savjesti u našim krajevima.

I simpozij i zbornik nastoje odgovoriti na pitanje što je to "odgovornost za stvoreno, za prirodu, za ljudsku kulturnu baštinu" kao i "za vlastiti život i život drugoga čovjeka" (str. 12). Najveći neprijatelj našega opstanka jest "duhovna istrošenost" kako to naročito pokazuje iskustvo rata, ali i moralni "umor" obilja sa Zapada. Sredstvo i put povratka samima sebi valja iznova tražiti u svetosti ("sakramentalnosti") "ljudske riječi i

ljudskog pogleda” na vrednote oko nas (str. 13-14), stoji u uvodnom Šarčeviću tekstu.

Sadržaj zbornika je potom podijeljen na devet tematskih cjelina koje se isprepliću i međusobno nadopunjuju. U ovakvoj vrsti prikaza nije moguće opširno predstaviti teme zbog njihova opsega. Ipak, i kraći pregled bit će dovoljan da se, u slobodnoj interpretaciji pojedinačnih naslova, uoči njihova povezanost u cjelinu.

Prvu skupinu tema sačinjavaju *Filozofski pristupi* četvorice autora (Vučković, Koprek, Marasović, Babić). Tumačenjem pojma odgovornosti, ekološke etike, života, te odnosa čovjeka prema sebi i prirodi, oni se bave pitanjem ispravne životne motivacije koja je ugrožena nekontroliranim razvojem suvremenog društva.

Slijede potom *Moralni vidovi* odgovornosti u ekologiji i zaštiti života, o smrtonosnim učincima tzv. napretka, te pitanje prava koja se niječu zloporabom znanosti (Valković, Kešina, Grbac, Jozić i Ivona Marasović). U trećem dijelu su *Svetopisamski izvori* na kojima se temelje religijska zalaganja za život i okoliš (Lujčić, Zovkić, Dugandžić), dok u četvrtom autori (Šarčević, Hranić, Dogan, Meštrov) ljudsku pojedinačnu i kolektivnu povijest osmišljavaju kroza svoje *Teološke pristupe* o stvorenim stvarima. Sličnu tematiku u sljedećem nastavku nalazimo u pristupu koju nudi *Mistika i strahopoštovanje pred životom*. Ovdje kršćanska duhovnost posredstvom transcendencije nudi ozdravljenje “boleznog” čovjeka i svemira kroz povratak Bogu modelom siromaška Franje i A.

Schweitzera (Jurčević, Tomašević, Vukoja, Domazet, Vuleta).

Šesta skupina tema jest *Ekologija u crkvenim dokumentima i religijskim pokretima*. Autori (Ančić, Perković, Črpić i Mardešić) upućuju na sve veće zauzimanje religioznog dijela društva za ekološka pitanja. Uzroci ekološke krize ovdje su prepoznati u osiromašenju ljudskoga duha, a rješenja ponuđena odgojem za moralnu odgovornost kroza sadržaj crkvenih dokumenata. Ovaj blok naslova upotpunjen je s još dva važna područja u ekologiji. Prvi je *Pravni i gospodarski vid*. Tu se tretiraju pitanja zakašnjele pravne zaštite prirodnih dobara, zatim ekonomska kolonizacija života i uma, kako bi se kroz prostorno planiranje i turizam zaštitila biološka raznolikost prirode (Visković, Crnković, Barić, Vlahović, Piasevoli). O odnosu *raznolikosti vrsta i odgovornosti*, kao osmoj skupini tema, pišu Tvrtković, Šerman, Judaš i Durbešić. Posljednji, deveti dio, s naslovom *Edukacija za život na zemlji* (Cifrić), na neki način objedinjuje cilj ovoga zbornika zajedno s ostalim temama: odgoj za odgovornost prema životu u zdravoj i lijepoj sredini.

Na kraju, uvažavajući mišljenje po kojem je osiromašenje ljudskoga duha temeljni uzrok ekološke propasti, razumljivo je što je najviše prostora u zborniku posvećeno upravo teološkom promišljanju ovih pitanja. Prije spašavanja ekologije, potrebno je liječiti duh. Takav pristup je komplementarno obogaćen temama iz filozofije, ekonomije, biologije i ostalih društvenih znanosti, bez čega bi zbornik bio bitno osiromašen.

Ono što knjigu čini dodatno vrijednom jesu, na samom njezinom kraju, i četiri dodatka od 53 stranice: tekstovi rasprava sa simpozija, s održanih okruglih stolova u toj prigodi, zajednička izjava sudionika, te njihove adrese. Unatoč nekim zanemarivim nedostacima (npr. ne uvijek do kraja jasne reference u tekstu; njihova neujednačenost, što je pitanje uredništva; te i neki netočni telefonski brojevi sudionika), zbornik, uz privlačan vanjski izgled, zavrjeđuje svoje mjesto na našim radnim stolovima. Ovo djelo zaslužuje puno više od pukog čitanja!

Tomislav Jozić

Jezična baština bosanskih franjevaca

Ivo PRANJKOVIĆ, *Hrvatski jezik i franjevci Bosne Srebrene*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000., 320 str.

U knjizi Ive Pranjkovića *Hrvatski jezik i franjevci Bosne Srebrene* sabrani su članci koje je autor pisao kao priloge za znanstvene skupove o bosanskim franjevcima i većim su dijelom već ranije objavljeni. Kako su tekstovi jednako koncipirani, obrađuju istu temu i odlikuje ih jedinstven pristup problemu, sasvim je očekivano da se pojave unutar korica jedne knjige i tako prezentiraju kao cjelovito istraživanje.

Jedan broj radova obrađuje jezične odlike starijih pisaca, najprije iz

18. st.: fra Marka Dobretića, fra Nikole Lašvanina, fra Bone Benića, fra Marijana Bogdanovića, fra Vice Vicića. Između pisaca 19. st. autorovu su pozornost privukli fra Jako Baltić, fra Stjepan Marijanović, fra Frano Jukić, fra Grga Martić, fra Antun Knežević. I franjevci našega stoljeća i našega vremena našli su svoje mjesto u ovoj knjizi, pa tako nalazimo članke o fra Joži Markušiću, fra Rastku Drliću i fra Ignaciju Gavranu.

Svaki članak donosi sve relevantne podatke o piščevu životu i djelovanju unutar franjevačkoga reda i u bosanskoj kulturnoj i književnoj sredini, što omogućuje sagledavanje mjesta pojedinoga pisca unutar bosanske franjevačke književnosti kao cjeline. To jednako važi za pisce 18. i 19. st. kao i za one iz treće skupine, koji su nam suvremenici.

Promatrani pisci ogledali su se u različitim žanrovima, što je autora članaka obvezivalo na davanje bibliografskih, književnih i povijesnih podataka o svakom pojedinačno.

U središtu je autorova zanimanja jezik starih pisaca, zapravo jezik njihovih djela i ono što je u književnom izrazu pojedinoga pisca njegova samosvojna odlika. Moglo bi se reći da su svi članci, s iznimkom članka o gramatici Stjepana Marijanovića, pisani po istom nacrtu, tako da smo dobili pregled određenoga broja jezičnih odlika franjevačkih pisaca 18. i 19. st. Na svim jezičnim razinama (fonologija, morfologija, tvorba, leksika, sintaksa) promatraju se odlike koje ilustriraju udio živih govora i udio književnih idioma u oblikovanju knji-